

EWA DYBOWSKA*

KATARZYNA WOJTANOWICZ**

WSPIERANIE RODZINY Z PERSPEKTYWY ASYSTENTA RODZINY

ABSTRAKT

Współczesna rodzina musi odnaleźć się w zmieniającym się i dynamicznie funkcjonującym społeczeństwie. Nie dla każdej rodziny samodzielne wypełnianie jej funkcji jest możliwe. Znaczenie prawidłowego funkcjonowania rodziny dla jej członków oraz całego społeczeństwa, a także identyfikowane ryzyka i proponowane formy wsparcia dominują nie tylko dzisiejszą naukę, lecz także politykę społeczną i prorodzinną. Celem artykułu jest ukazanie kontekstu współczesnej rodziny, czynników wpływających na jej przemiany oraz jej znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju dziecka. Artykuł przedstawia również czynniki ryzyka pojawiające się w funkcjonowaniu rodzinnym, szczególnie w aspekcie współpracy rodzicielskiej na rzecz dziecka. Ważną funkcję w ich niwelowaniu wypełnia asystent rodziny. Ukazanie perspektywy asystenta rodziny stanowi także jeden z celów artykułu. Rekomendowane są w nim techniki mediacyjne oraz narzędzie planu opieki rodzicielskiej, które mogą wspierać asystenta rodziny w budowaniu rodzicielskich kompetencji i współpracy opiekuńczo-wychowawczej.

SŁOWA KLUCZOWE: rodzina, wychowanie, współpraca rodzicielska, asystentura rodziny, plan opieki rodzicielskiej, rodzina ryzyka

WSTĘP

Rodzina jest ważnym obszarem życia każdego człowieka. Jest także nadal najbardziej korzystnym modelem funkcjonowania społecznego

* Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Nauk o Wychowaniu; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0454-772X>

** Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Etyki Pracy Socjalnej; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5082-2617>

człowieka. Stanowi jedyną w swoim rodzaju przestrzeń życia, podstawowe i niezastąpione środowisko rozwoju i wychowania człowieka pod warunkiem, że funkcjonuje prawidłowo. Rodzina jako środowisko życia oddziałuje na swoich członków niezależnie od tego, czy funkcjonuje właściwie, czy jest środowiskiem dysfunkcyjnym (Błasiak, 2019, s. 9–10). Wydaje się, że rodzina w każdej epoce spotyka się z wyzwaniem i problemami nieznanymi wcześniejszym pokoleniom. Specyfika rzeczywistości postindustrialnej (ponowoczesnej) charakteryzuje się dużo większą intensywnością zmian i przeobrażeń. Dynamika, nieprzewidywalność, niepewność, niejednoznaczność, ulotność zdarzeń, ulotność relacji społecznych oddziałuje także na środowisko życia jakim jest rodzina (Błasiak, 2018, s. 64). Stąd rodzina jako środowisko życia, tworzy swoisty układ stosunków społecznych, polegających stałej konstrukcji i dekonstrukcji (Żurek, 2015, s. 59).

Rodzina stanowi jeden z głównych obszarów pracy socjalnej i podstawową przestrzeń działań profesjonalnych asystenta rodziny. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada szereg obowiązków na samorządy w zakresie wspierania rodziny i budowania systemu pieczy zastępczej (Ustawa, 2011). Poradnictwo, terapia, mediacje, wsparcie asystenta rodziny to narzędzia, które mają wspierać rodzinę w jej funkcjonowaniu oraz wypełnianiu przez rodziców kompetencji opiekuńczo-wychowawczych.

WSPÓŁCZESNA RODZINA

Współczesna rodzina funkcjonuje dzisiaj w kontekście szybko dokonujących się zmian społecznych, kulturowych, politycznych i gospodarczych. Na kształt życia codziennego wpływają wzorce globalizacyjne, konsumpcyjne i te kształtowane przez rzeczywistość informacyjno-cyfrową. Zmiany te mogą różnie oddziaływać na poszczególnych członków rodziny, pozytywnie lub negatywnie. Z jednej strony postępuje proces homogenizacji świata, gdzie wszyscy upodabniają się do siebie. Z drugiej strony człowiek chce budować indywidualną, wyjątkową i niepowtarzalną tożsamość (Błasiak, 2018, s. 66–75).

W dzisiejszej, ponowoczesnej rzeczywistości występują dwa dyskursy dotyczące rodziny, które różnią się interpretacją wcześniej zasygnalizowanych przemian zachodzących we współczesnym społeczeństwie. Pierwszy dyskurs wskazuje na kryzys rodziny i wyraża pogląd, że zmiany doko-

nujące się w świecie stanowią zagrożenie dla rodziny i w konsekwencji mogą doprowadzić do deinstytucjonalizacji rodziny i w rezultacie do jej upadku (Biernat, 2008, s. 279–289; Błasiak, 2019, s. 26; Doniec, 2013, s. 47–48; Dybowska, 2018, s. 37; Nowak-Dziemianowicz, 2002, s. 13–47; Ostrouch-Kamińska, 2015, s. 34). Drugi dyskurs prezentuje stanowisko, że przemiany dokonujące się w obrębie życia rodzinnego związane są z procesem transformacji rodziny. Rodzina jawi się jako przestrzeń relacji międzyludzkich, w której wartość stanowi więź emocjonalna, a zmiany, jakie się pojawiają, są naturalnym procesem adaptacyjnym, naturalnym czynnikiem rozwoju i wynikają ze zmian zachodzących w społeczeństwie (Błasiak, 2019, s. 27; Nowak-Dziemianowicz, 2002, s. 13–47; Ostrouch-Kamińska, 2017, s. 87–88).

Charakterystyka współczesnej rodziny wskazuje, że jest to dyskurs złożony, wielowątkowy i dynamiczny. Nie można zatem przejść obok czy pozostać obojętnym wobec zagrożeń, które stają przed rodziną, i jednocześnie nie można zignorować prób adaptowania się rodziny do otaczającego ją świata (Błasiak, 2019, s. 27).

Członkowie rodziny często stają przed wyzwaniem dynamicznego reagowania na zmiany i adaptowania się do wewnętrznych i zewnętrznych stymulacji poprzez przyjęty system wartości i normy postępowania (Molesztak, 2017, s. 77). Stąd rodzina staje często przed wyzwaniem, jak zorganizować przestrzeń opiekuńczą, wychowawczą czy edukacyjną w rodzinnej codzienności.

Na jakość życia rodziny, jakość jej egzystencji w dużej mierze wpływają czynniki ekonomiczne. Mają związek ze standardem życia rodziny i decydują o jej statusie socjalnym (Błasiak, 2019, s. 32). Rodziny, które trafiają pod opiekę asystenta rodziny, często żyją na granicy minimum socjalnego. Brak możliwości zapewnienia członkom rodziny minimum egzystencjalnego często budzi w rodzicach, dorosłych osobach w rodzinie frustrację i koncentruje ich wokół zabezpieczenia materialnych potrzeb osób. W związku z tym znikają z pola widzenia sprawy związane z zaspokojeniem innych potrzeb. Rodzina jako środowisko życia, w którym człowiek spędza najwięcej czasu, jest predysponowana do tego, by właśnie w tej przestrzeni jednostka (zarówno dziecko, jak i dorosły) odkrywała i była wyposażana w zasoby, które umożliwiają w sposób optymalny rozwój potencjału człowieczeństwa tkwiącego w każdej osobie. Szczególnie istotne jest to w stosunku do dzieci, które w dzieciństwie i młodości dojrzewają do bycia pełnomocną osobą

i autonomiczną jednostką, która będzie w stanie sama identyfikować swoje potrzeby i znajdować drogi ich zaspokajania. Spora część rodzin nie jest w stanie takich optymalnych warunków zapewnić swoim dzieciom, zatem aby jednak dzieci taką dojrzałość mogły osiągnąć, rodzinie należy udzielić wsparcia. Taką rolę odgrywa asystent rodziny. Do głównych jego zadań należy prowadzenie metodycznego procesu wsparcia. Asystent rodziny, jak wskazuje Izabela Krasiejko, ma nie wyręczać, ale jedynie aktywizować i motywować osobę lub rodzinę do działania w celu przezwyciężenia trudnej sytuacji, w jakiej się znalazła. Poszukiwać jej zasobów, dawno niewykorzystywanych kompetencji; modelować lub trenować umiejętności, których beneficjent nie posiada, towarzyszyć w ich ćwiczeniu do momentu osiągnięcia biegłości. Asystent rodziny nie jest opiekunem, lecz nosicielem zmiany. Przez pewien czas towarzyszy i wspiera rodzinę z dziećmi, aby w przyszłości samodzielnie potrafiła pokonywać trudności życiowe, zwłaszcza dotyczące opieki i wychowania potomstwa oraz stwarzała im optymalne warunki do prawidłowego rozwoju (Krasiejko, 2016, s. 10–11; Wojtanowicz, 2018, s. 16–19).

DZIECKO W RODZINIE

Rodzina jako środowisko życia i jedno z podstawowych środowisk wychowawczych podejmuje wobec swoich członków zadania i działania, które tworzą zależności przyczynowo-skutkowe. Te zadania i działania określone są często jako funkcje rodziny. Wśród wielu analiz dotyczących funkcji rodziny (Tyszka, Adamski, Ostrowska, Kawula, Ziemska, Szczepański) najbardziej charakterystyczne są te, które dotyczą opieki, wychowania i socjalizacji. Głównym podmiotem w rodzinie wspomnianych działań jest dziecko. Dziecko jest bytem autonomicznym (Izdebska, 2015, s. 25) i jednocześnie różniącym się od człowieka dorosłego (Błasiak, 2014, s. 17). Dzieci, przychodząc na świat, rodzą się z cechami charakteryzującymi osoby ludzkie takimi jak: cennaść, bezbronność, niedoskonałość, zależność, niedojrzałość (Mellody, 1993, s. 67–80). „Prawidłowo funkcjonująca rodzina pozwala na rozwinięcie każdego z nich stosownie do wieku, tak, aby w dorosłym życiu były osobami dojrzałymi i zadowolonymi z siebie. Kiedy rodzice nie zauważają tych atrybutów dziecka, nie chronią ich a czasem też atakują, za to, że są niedoskonałe i niedojrzałe” (Dybowska, 2011, s. 311).

Dziecko, żyjąc w rodzinie, czuje i doświadcza siebie, odkrywając własną psychoduchową odrębność (Błasiak, 2014, s. 17). W dzieciństwie i młodości ono kształtuje swoją osobowość i dojrzewa jego człowieczeństwo. Budowniczymi fundamentu życiowego dziecka – człowieka są przede wszystkim rodzice. Do prawidłowego rozwoju i możliwości zaspokajania swoich potrzeb dziecko potrzebuje rodziców, potrzebuje ojca i matki. Dziecko potrzebuje rodziców, którzy przekażą mu doświadczenie życia, którzy dają poczucie więzi, przynależności i odpowiedzialności za to, co wspólne, ważne i wartościowe, którzy nie boją się tego, co niemodne, ale będą koncentrować się na tym, co dobre dla dziecka (Kłusek, 2010, s. 87). Przede wszystkim będą je kochać i obdarzać bezwarunkową miłością. Jednocześnie będą potrafili stawiać jasne i pełne szacunku granice, co będzie ograniczało niekonieczne (do natychmiastowego zaspokojenia) zachcianki. Dziecko jest w stanie przyjąć wymagania czy zinternalizować zasady pochodzące od osoby, z którą pozostaje w bliskiej i dającej poczucie bezpieczeństwa relacji (Dybowska, 2010, s. 294). Istotne jest też budowanie w rodzicach świadomości, że dziecko potrzebuje rodziców na poszczególnych etapach swojego rozwoju w różny sposób.

Przed urodzeniem dziecko ma podstawowe potrzeby bliskości, spokoju, poczucia bezpieczeństwa niejako zaspokojone automatycznie i w późniejszym życiu postnatalnym niejako nieustannie dąży, by do tego stanu powrócić. Dlatego potrzebuje nieustannie budowania bezpiecznej więzi, która daje poczucie bezpieczeństwa i przynależności. Dziecko na każdym etapie rozwoju potrzebuje adekwatnej do wieku opieki i miłości. Wraz z wiekiem dziecko powoli „opuszcza” fizycznie rodziców, aby stopniowo funkcjonować coraz bardziej samodzielnie i chodzić „na własnych nogach”, by poznawać oraz odkrywać świat. Jednakże dziecko potrzebuje jednocześnie w tym odkrywaniu samodzielności, swoich coraz bardziej autonomicznych możliwości poczucia, że kiedy będzie chciało na krótszą lub dłuższą chwilę wrócić do pierwotnej bliskości, zostanie wszystko „bez zmian” i utwierdzi się w poczuciu bezpieczeństwa i ponownie naładuje energią i pewnością siebie. Wraz z wiekiem dziecko coraz bardziej eksperymentuje i rodzina przestaje dla niego być jedynym środowiskiem, które dostarcza mu bodźców do budowania i rozwoju swojej tożsamości. Wkracza ono w świat zewnętrzny wobec rodziny. W prawidłowo funkcjonującej rodzinie dziecko nabywa kompetencji społecznych i jest wręcz zachęcane także do kontaktów ze środowiskiem pozarodzinnym (Dybowska,

2011, s. 319–321; Mądre wychowanie, 2009, s. 15–16; Skłodowska, 2005, s. 763).

Ministerstwo Zdrowia Wielkiej Brytanii wypracowało *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. Koncepcja ta koncentruje się wokół ochrony dziecka i promowania jego dobra, jego dobrobytu. Bierze pod uwagę takie obszary funkcjonowania dziecka, jak potrzeby rozwojowe, zdolność rodziców lub opiekunów do odpowiedniego reagowania na te potrzeby oraz oddziaływanie czynników rodzinnych i środowiskowych na rodzicielstwo i dzieci (Harms, Connolly, 2019, s. 40–41). W zakresie potrzeb rozwojowych koncepcja ta uwzględnia zdrowie dziecka zarówno fizyczne, jak i psychiczne, edukację i rozwój poznawczy, rozwój emocjonalny i behawioralny, kształtowanie autonomicznej tożsamości dziecka, relacje rodzinne i społeczne, zrozumienie spostrzegania przez świat zewnętrzny, umiejętności zatroszczenia się o siebie. W obszarze kompetencji rodziców do odpowiedniego reagowania na potrzeby rozwojowe dziecka *Framework for the Assessment* skupia się na opiece nad dzieckiem, zapewnieniu bezpieczeństwa, bezpieczeństwie emocjonalnym, stymulowaniu dziecka do szeroko pojętego uczenia się, prowadzeniu dziecka oraz stawianiu mu granic, utrzymaniu stabilnego środowiska życia w celu zapewnienia optymalnych warunków rozwoju. Płaszczyzna dotycząca czynników rodzinnych i rozwojowych bierze pod uwagę historię rodziny i jej funkcjonowanie, relacje z szerszą rodziną, warunki mieszkaniowe, zatrudnienie, dochody, poziom integracji rodziny, zasoby otaczającej społeczności (*Framework for the Assessment*, 2010, s. 17–26). Takie podejście do dziecka i jego dobra stoi na stanowisku, że dziecko w pierwszej kolejności jest przede wszystkim dzieckiem.

Przyjęcie perspektywy, że dziecko w rodzinie jest przede wszystkim dzieckiem, wskazuje na zwrócenie szczególnej uwagi na dobro dziecka. Oznacza to zabezpieczenie nadrzędnego interesu dziecka poprzez zapewnienie mu nie tylko podstawowych potrzeb, lecz także atmosfery właściwej do harmonijnego rozwoju (Krasiejko, 2019, s. 32).

RODZINA RYZYKA

Zasygnalizowane wcześniej przemiany życia rodzinnego sprawiają, że trudno określić jakieś stałe punkty odniesienia dla ludzkiej aktywności czy systemu wartości. Przemiany globalizacyjne, które według Ulricha Becka

sprawiają, że funkcjonujemy w społeczeństwie ryzyka, powodują, że coraz więcej rodzin jest narażonych na społeczne ryzyko wykluczenia jako grupa społeczna czy jako poszczególne jednostki w rodzinie. Ewa Kantowicz (2014, s. 100), przyjmując za Beckiem, że ryzyko stanowi główną cechę współczesnych społeczeństw, określa rodzinę ryzyka jako rodzinę, „która przeżywa wewnętrzne lub zewnętrzne napięcia (kryzysy, problemy) na skutek dotyczących ją kwestii społecznych, takich jak: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, bezdomność, patologie społeczne (uzależnienia, przemoc, przestępczość), samotne rodzicielstwo” (Kantowicz, 2014, s. 100). Rodzina ryzyka, zdaniem autorki, jest w stanie z niewielką pomocą i poradzić sobie z kryzysem, jeżeli zostanie objęta wsparciem, które umożliwi działania profilaktyczno-kompensacyjne.

Izabela Krasiejko (2013, s. 154–155) jako cechy rodziny ryzyka wyszczególniła:

- cechy świadczące o niskich umiejętnościach opiekuńczo-wychowawczych rodziców (niska wiedza o potrzebach i możliwościach dziecka typowych dla danego etapu rozwoju, słaba znajomość metod wychowawczych, niewłaściwe postrzeganie dziecka, zaniedbywanie dziecka w zakresie podawania odżywczych pokarmów, rzadkie mycie);
- cechy świadczące o niskich umiejętnościach prowadzenia gospodarstwa domowego (rzadkie gotowanie ciepłych posiłków, chaos w mieszkaniu, niski poziom higieny, niezaradność w gospodarowaniu budżetem domowym);
- cechy świadczące o niskim poziomie zaradności życiowej (niska umiejętność realizacji spraw urzędowych i innych na rzecz domu i rodziny, niska umiejętność korzystania z usług, unikanie kontaktów z przedstawicielami służb społecznych i innych zawodów, bierność na rynku pracy);
- cechy świadczące o niskim poziomie samooceny i kontroli nad własnym życiem (bierność, apatia, uległość, nadużywanie alkoholu);
- cechy świadczące o zaburzonych relacjach małżeńskich/partnerskich (słabe lub powierzchowne relacje, liczne konflikty, częsta zmiana partnerów);
- cechy osobowościowe lub problemy psychologiczne rodziców (niski poziom tolerancji na frustrację spowodowany codziennymi stresami, sztywne, surowe i karzące postawy wobec dzieci, ustanawianie surowych zasad i bezwzględne ich egzekwowanie w codziennym życiu,

niezajmowanie się dziećmi, uległość rodzica wobec dziecka, brak zasad w funkcjonowaniu rodziny, cechy osobowości dogmatycznej i autorytarnej, wysoki poziom agresji i niska kontrola emocji i impulsów, zaburzenia psychiczne, poważne ograniczenia fizyczne);

- cechy świadczące o niskiej dojrzałości społeczno-emocjonalnej rodziców (młody wiek rodziców, przedkładanie potrzeb własnych nad potrzeby rodziny, zwłaszcza dzieci, w efekcie czego nie mają one zaspokojonych swoich podstawowych potrzeb, niepodejmowanie pracy zawodowej ani dalszego kształcenia, brak chęci do zmiany sytuacji życiowej, uzależnienie się od pomocy społecznej);
- cechy świadczące o trudnej sytuacji społecznej rodziców (brak partnera lub wsparcia z jego strony, brak wsparcia w rodzinie dalszej, nieumiejętność korzystania z instytucjonalnego systemu wsparcia, brak możliwości odpoczynku od dzieci);
- cechy świadczące o trudnościach dydaktyczno-wychowawczych dzieci (zaniedbywanie obowiązków szkolnych, niewykonywanie poleceń dorosłych, wagiary, zachowania ryzykowne, ucieczki z domu, inne objawy niedostosowania społecznego dziecka);
- cechy świadczące o sytuacji kryzysowej związanej z etapami rozwoju rodziny lub zdarzeniami sytuacyjnymi (np. urodzenie kolejnego dziecka, zdrada partnera, rozwód, eksmisja, śmierć członka rodziny);
- cechy świadczące o niewydolności materialnej rodziny (brak dochodu, niski lub nieregularny dochód, ubóstwo, zadłużenia w bankach, niuregulowane opłaty);
- cechy świadczące o trudnych warunkach mieszkaniowych (nadmierne zagęszczenie, brak zaplecza sanitarnego, uszkodzenia w podstawowym wyposażeniu mieszkania, niski poziom higieny i porządku, zagrożenie bezdomnością z powodu niuregulowanych opłat czynszowych);
- cechy świadczące o niskiej pozycji społecznej rodziców (zamieszkiwanie w enklawach biedy, niskie wykształcenie);
- cechy świadczące o patologii społecznej w rodzinie (alkoholizm, narkomania, przemoc domowa, prostytutka, przestępczość – np. handel narkotykami, kradzieże).

W sytuacji, kiedy rodzina z cechami charakterystycznymi dla rodziny ryzyka nie otrzyma pomocy i wsparcia, a sama nie znajdzie w sobie zasobów do tego, aby doprowadzić swój system rodziny do pełnej funkcjonalno-

ści, może przekształcić się w rodzinę dysfunkcyjną. Rodzina dysfunkcyjna bywa nazywana rodziną problemową. Rodzina dysfunkcyjna bowiem to taka rodzina, która nie realizuje społecznie określonej roli rodzicielskiej lub też redefiniuje tę rolę w sposób niebudzący społecznej akceptacji. Rodzina dysfunkcyjna nie spełnia całkowicie lub częściowo przypisanych jej funkcji kontrolno-zabezpieczających, opiekuńczo-wychowawczych, socjalizacyjnych, emocjonalnych – na skutek ubóstwa, choroby, dezorganizacji lub innej przyczyny, świadczącej o kryzysie lub patologii systemu rodzinnego (Kantowicz, 2014, s. 100–101).

Rodziny problemowe, dysfunkcyjne wymagają wszechstronnego wsparcia, które jest im udzielane w miarę możliwości i które ma na celu pobudzanie do normalnego funkcjonowania, na podstawie zasobów własnych rodziny, przywracając zdolności opiekuńczo-wychowawcze a także wiarę we własne możliwości zmiany swojej sytuacji (tamże, s. 101). Szczególną rolę w polskim systemie pomocy ma asystent rodziny.

WSPARCIE RODZINY W BUDOWANIU WSPÓŁPRACY RODZIELSKIEJ

Obszar pracy asystenta rodziny koncentruje się na wspieraniu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz kryzysy. Jednym ze zdiagnozowanych problemów w tych obszarach jest brak współpracy rodziców w opiece i wychowaniu dzieci, zabezpieczeniu ich potrzeb. Kodeks rodzinny i opiekuńczy nakłada na rodziców obowiązek porozumienia w tym zakresie, jednak jak pokazuje praktyka, nie jest to łatwe. Rodzice często są skupieni na własnych konfliktach i potrzebach, często angażując dzieci w sprawy dorosłych. Jedną z ról asystenta rodziny będzie zatem wspieranie rodziców w budowaniu współpracy na rzecz zabezpieczenia potrzeb dzieci, tzw. planu wychowawczego lub planu współpracy rodzicielskiej. Wypracowanie takich porozumień wspierają mediatorzy rodzinni, jednak asystent rodziny, wykorzystując swoje umiejętności mediacyjne i negocjacyjne, może również skutecznie wspierać rodziców w wypracowaniu planu współpracy na rzecz dzieci. Istotą podjętych w tym zakresie działań będzie zwrócenie uwagi rodziców na potrzeby dzieci w różnych aspektach ich funkcjonowania oraz tworzenia bezpiecznych warunków do ich rozwoju. Są to codzienne zadania, które powinni wypełniać rodzice. Codzienne sprawowanie opieki wymaga wspólnego wkładu rodziców, a kiedy to nie jest możliwe, to

istotną kwestię stanowi finansowanie potrzeb dziecka. Często generuje ona wiele konfliktów pomiędzy rodzicami. Zgodne ustalenie wysokości i zasad przekazywania alimentów już może zabezpieczyć potrzeby dziecka. Plan wychowawczy powinien obejmować szczegółowo opisane kontakty między rodzicami a dzieckiem oraz ich harmonogram. W planie opieki rodzicielskiej należy uwzględnić w szczególności:

- jak będą przebiegały codzienne kontakty rodzica z dzieckiem niezamieszkującym oraz sposoby komunikacji poza osobistymi spotkaniami (telefoniczny, za pośrednictwem portali i aplikacji społecznościowych, listowny);
- kontakty z dziadkami, dalszą rodziną i przyjaciółmi;
- sposób spędzania świąt, organizowanie i spędzanie wakacji, ferii oraz ważnych wydarzeń w życiu dziecka;
- udział rodziców w życiu szkolnym dziecka (wybór szkoły, zajęć pozalekcyjnych, udział w wywiadówkach i przekazywanie informacji o postępach szkolnych dziecka);
- opieka zdrowotna, szczególnie istotna w sytuacji dziecka chorego lub z niepełnosprawnością;
- stosowane zasady wychowawcze, dotyczące m.in. korzystania z komputera, Internetu, posiadania zwierząt, praktyk religijnych, kieszonekowego;
- finansowanie potrzeb dziecka (alimenty) oraz inne istotne dla rodziców kwestie związane z funkcjonowaniem dziecka (Gójska 2014, s. 39; Wojtanowicz, 2015, s. 343).

Zakres opieki uzależniony jest od sytuacji rodzinnej oraz wieku dziecka. Podjęcie próby budowania współpracy rodziców w sprawach dziecka jest niezwykle istotne dla prawidłowego rozwoju dziecka.

Do budowania porozumienia rodzicielskiego asystent rodziny skutecznie może wykorzystać umiejętności komunikacyjne stosowane w mediacji, do których Anna Cybulko (2018, s. 124–132) zalicza: techniki aktywnego słuchania (parafraza, podsumowywanie, klaryfikacja, przeformułowanie), techniki budowania dobrej atmosfery (dowartościowanie, odzwierciedlanie i odzwierciedlanie uczuć), kierowanie przebiegiem rozmowy (doprecyzowanie, nazywanie i „wyciąganie”, kierowanie rozmowy z treści na proces), zadawanie pytań.

Na budowanie współpracy rodzicielskiej, dynamikę przeżywania konfliktu mają wpływ postawy i nastawienie stron (tamże, s. 91). Nie bez znaczenia jest też rozumienie kontekstu funkcjonowania rodziny, sytuacji

dziecka w rodzinie oraz czynników ryzyka. Odkrywanie potrzeb rodziców w konfrontacji do potrzeb dzieci jest punktem wyjścia do budowania konstruktywnego wsparcia. Mediacja oraz techniki porozumienia bez przemocy mogą skutecznie w tym pomagać (Rosenberg, 2016). Zastosowanie technik medacyjnych w pracy asystenta z rodziną uwrażliwia na dobro dziecka, możliwości rozwiązywania długotrwałych konfliktów rodzicielskich, stworzenia planu rodzicielskiego chroniącego dziecko i jego potrzeby. Będzie to praca ukierunkowana nie tylko na rozwiązywanie konfliktów, lecz także na budowanie współpracy rodzicielskiej. Takie podejście kierunkuje asystenta rodziny do pogłębionej pracy w rodzinie.

ZAKOŃCZENIE

Poznanie i zrozumienie współczesnych przemian socjokulturowych może się przyczynić do efektywnego i optymalnego wspierania jednostki i rodziny w funkcjonowaniu oraz rozwoju, gdyż występuje większa świadomość zagrożeń i jednocześnie widzenie szans rozwojowych i edukacyjnych.

Działania asystenta rodziny skierowane są przede wszystkim do rodzin, które nie są w stanie same poradzić sobie z pełną funkcjonalnością życiową i społeczną. Jednym z czynników, które umożliwiają człowiekowi pełną autonomię i samodzielność życiową, jest „zdrowe” i prawidłowe środowisko życia, którym w pierwszej kolejności powinna być rodzina (Dybowska, 2011, s. 312–213). W związku z tym praca z rodziną, która będzie zmierzała w kierunku przywracania jej w miarę możliwości prawidłowego funkcjonowania, wydaje się być stale niewyczerpanym obszarem dla działań pomocowych, wspierających i profilaktycznych.

Podjmując pracę z rodziną, która nie jest samowystarczalna, z brakami czy zaburzeniami w zakresie funkcjonalności życiowej i społecznej, nie tracić z horyzontu patrzenia dobra dziecka, a także stawać po jego stronie, gdyż jako najsłabsze ogniwo systemu rodzinnego jest najbardziej narażone na niebezpieczeństwa związane z niezaspokojeniem podstawowych potrzeb i konsekwencjami dysfunkcjonalności rodziny.

W związku ze zmianami, jakie współcześnie zachodzą w społeczeństwie, a tym samym i w rodzinach, trzeba zauważyć, że coraz częściej i w coraz większym zakresie funkcje charakterystyczne dla rodziny „społeczeństwo” przekazuje innym, wyspecjalizowanym instytucjom lub podmiotom (Szlendak, 2015, s. 117). Warto podkreślić w tym rolę i zakres

oddziaływać asystenta rodziny. Ma on za zadanie skutecznie wspierać rodzinę w wypełnianiu swoich obowiązków rodzicielskich, budowaniu współpracy na rzecz dzieci, nawet w sytuacji kiedy dziecko z rodziny zostało odebrane. Istotne jest zatem, aby asystenci rodziny doskonalili swoje umiejętności mediacyjne i negocjacyjne, które skutecznie będą wykorzystywać we wspieraniu rodziny, w szczególności budowaniu współpracy rodziców na rzecz dzieci, zabezpieczając tym samym ich potrzeby opiekuńcze i wychowawcze.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat, T. (2008). Transformacja czy kryzys rodziny?. W: W. Muszyński, E. Sikora, *Miłość, wierność i uczciwość na rozstajach współczesności: kształty rodziny współczesnej* (s. 279–291). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Błasiak, A. (2014). Dziecko i jego wartość we współczesnym świecie. W: E. Dybowska, A. Błasiak, *W trosce o dobro współczesnego dziecka. Wybrane zagadnienia* (s. 15–36). Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Błasiak, A. (2018). Współczesne przemiany socjo-kulturowe – źródłem zmian w funkcjonowaniu człowieka i rodziny (Wybrane aspekty w zakresie wychowania w rodzinie). W: M. Marczewski, R. Gawrych, D. Opozda, T.P. Skrzydlewski (red.), *Pedagogika rodziny: podejście systemowe. T. 3: Wychowanie do rodziny* (s. 63–83). Gdańsk: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna.
- Błasiak, A. (2019). *Między (nie)obecnością a zaangażowaniem. Rodzicielstwo rekonstruowane w ponowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Cybulko, A. (2018). Komunikacja interpersonalna. W: E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka* (s. 124–132). Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- Department of Health Department for Education and Employment Home Office. (2000). *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London.
- Doniec, R. (2013). Rodzina polska w XXI wieku – przemiany i kondycja. Próba syntezy. *Pedagogika Społeczna*, 4, 45–73.
- Duda, M., Wojtanowicz, K. (2018). Asystentura rodziny jako istotny komponent współczesnego poradnictwa rodzinnego. W: B. Szluz, A. Szluz (red.), *Poradnictwo w dyskursie interdyscyplinarnym* (s. 13–28). Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Dybowska, E. (2010). „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców” wychowaniem do dialogu. W: A. Błasiak, E. Dybowska, *Wybrane problemy pedagogiki rodziny* (s. 291–315). Kraków: Wydawnictwo WAM, WSFP „Ignatianum”.
- Dybowska, E. (2011). Rola instytucji w profilaktyce rodzinnych uwarunkowań niedostosowania społecznego. W: K. Biel, J. Kusztal (red.), *Dziecko zagrożone*

- wykluczeniem. *Elementy diagnozy, działania profilaktyczne i pomocowe* (s. 311–336). Kraków: Wydawnictwo WAM, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”.
- Dybowska, E. (2018). Współczesne formy życia rodzinnego i małżeńskiego. W: B. Sieradzka-Baziur (red.), *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów* (s. 35–58). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Gójska, A. (2014). *Mediacje rodzinne*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Harms, L., Connolly, M. (2019). *Social Work: From Theory to Practice*. 3rd Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Izdębska, J. (2015). *Dziecko – dzieciństwo – rodzina – wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie personalistycznej*. Białystok: Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku.
- Kantowicz, E. (2014). Praca socjalna z rodziną ryzyka. W: M. Ruskowska, M. Winiarski, *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną* (s. 99–118). Warszawa: CRZL.
- Kłusek, U. (2010). Kogo potrzebuje dziecko?. W: T. Król (red.), *Wędrując ku dorosłości – konspekty lekcji wychowania do życia w rodzinie* (s. 87). Kraków: Rubikon.
- Krasiejko, I. (2013). *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Krasiejko, I. (2016). *Asystentura rodziny*. Warszawa: MRPiPS.
- Krasiejko, I. (2019). *Rodzina z dziećmi. Rodzina dysfunkcyjna*. Warszawa: Difin.
- Mądre wychowanie – 20 lat Konwencji o Prawach Dziecka* (2009). Warszawa: Biuro RPO.
- Mellody, P. (1993). *Toksyczne związki – anatomia i terapia współzależnienia*. Warszawa: Jacek Santorski & CO.
- Molesztak, A. (2017). Dynamika współczesnej rodziny. *Horyzonty Wychowania*, 16(38), 73–88.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2002). *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń*. Wrocław: Wydawnictwo UWr.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2015). *Rodzina partnerska jako relacja współzależnych podmiotów. Studium socjopedagogiczne narracji rodziców przeciążonych rolami*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2017). Przełom, przejścia, przesunięcia. Rodzina w procesie zmiany. *Pedagogika Społeczna*, 2(54), 83–93.
- Rosenberg, M.B. (2016). *Porozumienie bez przemocy*. Tłum. M. Markocka-Pepoń, M. Kłobukowski. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Skłódowska, A. (2005). Potrzeby człowieka w dzieciństwie. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4 (s. 763). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Szlendak, T. (2015). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: WN PWN.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz. 887 ze zm.).

Wojtanowicz, K. (2009). *Mapa pomocy rodzinie w kryzysie. Jak pomóc rodzinie w sytuacji rozstania?*. Kraków: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie.

Wojtanowicz, K. (2015). Mediacja jako metoda przezwycięzania kryzysów w rodzinie i wychowaniu. W: J. Karbowniczek, A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Dziecko, rodzina, wychowanie. Wybrane konteksty* (s. 333–345). Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM.

Żurek, A. (2015). Swoi i obcy w rodzinie. W: I Taranowicz, S. Grotowska (red.), *Rodzina wobec wyzwań współczesności. Wybrane problemy* (s. 57–72). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.

SUPPORTING THE FAMILY FROM THE PERSPECTIVE OF A FAMILY ASSISTANT

ABSTRACT

The modern family must find its place in a changing and dynamically functioning society. It is not possible for every family to fulfil their functions independently. The importance of the proper functioning of the family for its members and the all society as well as the identified risks and proposed forms of support dominate not only today's research but also social and family policy. The article shows the contexts of the modern family, factors affecting its transformation and its importance for the functioning and development of the child. The purpose of the article is to show the context of the modern family, factors affecting its transformation and its importance for the functioning and development of the child. The article also shows the risk factors appearing in family functioning, especially in the aspect of parental cooperation for the child. The family assistant plays an important role in levelling them. Showing the perspective of a family assistant is also one of the purposes of this article. The article recommends mediation approach and a Parenting Plan tool that can support a family assistant in building parental competence and parental cooperation in care for child and their educational needs.

KEYWORDS: family, upbringing, parental cooperation, family assistantship, parental care plan, risk family